

SIMBOLIKA LIKOVNIH APLIKACIJA NA KACIGAMA TIPA NARONA/BALDENHEIM IZ NARONE I SALONE

Mr. sc. Magdalena Dragičević
HR - 21 000 Split, Bregovita 7

UDK: 904: 623.445 (497.5 Vid, Solin) "05"
739.7.04:623.445] 445 (497.5 Vid, Solin) "05"
izvorni znanstveni rad
primljeno: 1. 12. 2005.
prihvaćeno: 15. 12. 2005.

U radu se razmatraju tri kacige tipa Narona/Baldenheim, od kojih dvije potječu iz Narone, a jedna iz Salone, te se ukazuje na misaonost ukrasnih aplikacija koje likovno osmišljavaju njihove površine. Sadržaji ukrasnih motiva zastupljenih na kacigama izravno se vezuju uz starozavjetna i novozavjetna poimanja.

Ključne riječi: kaciga, Stari zavjet, Novi zavjet, misaonost, duhovnost.

U ovom radu razmatrat će se tri kacige tipa Narona/Baldenheim, od kojih dvije potječu iz Narone, a jedna iz Salone.¹ Kacige iz antičke Narone otkrivene su početkom 20. stoljeća u današnjem selu Vidu kod Metkovića, pod crkvicom vidskog groblja. Z. Vinski naglašava da su kacige međusobno radionički i stilski vrlo srodne po obliku i konstrukciji, kao i po varijacijama dekora. Jedna od njih ima 4 provjesla, a druga 6, s hrptom po sredini, oblika okrenutog slova T. Provjesla su ukrašena specifičnom ornamentikom, izvedenom tehnikom punciranja i pozlatom; za čeone obruče u svojstvu ukrasnih vrpce Vinski je ustvrdio da su načinjeni zlatarskom tehnikom tiještenja pomoću matrica. Segmenti ploha između tih provjesala načinjeni su od željeza, a kao i kod ostalih kaciga tipa Baldenheim pokriveni su tankim pločicama bakrenog, odnosno srebrnog lima. Na tjemenu vrhu kacigâ kružna je pločica. Na kacigi sa 6 provjesala ona je izbočena. Svi dijelovi kaciga međusobno su spojeni uočljivo ispupčenim polukružnim zakovicama.²

U stručnoj literaturi dosta se pisalo o ovim kacigama, no ja bih pokušala nešto više reći o misaonosti ukrasnih aplikacija koje likovno osmišljavaju njihove površine. Odmah želim s dosta sigurnosti ustvrditi da se složenost sadržaja zastupljenih ukrasnih motiva izravno vezuje za starozavjetna i novozavjetna mistična poimanja nadnaravnih datosti. U ikonografiji ne samo Davida, Abrahama, nekih proroka i patrijarhâ nego i Krista, svojstva subjekta duhovne percepcije, koji se pojavljuju u scenografiji predloženoga likovnog repertoara,³ utkana teofanija očituje Boga u njegovoj slavi, a taj se doživljaj provlači kao glavna i osnovna nit.

Kaciga Narona 1 tipa Baldenheim

Likovni sadržaj kacige Narona 1 tipa Baldenheim (sl. 1) osmišljen je bogatim likovnim programom, pa je stoga nužno primarno analizirati misaonost ukrasnih motiva zastupljenih na provjeslima. Njihova je znakovitost u tolikoj mjeri zastupljena da izravno usmjeravaju pozornost na starozavjetne duhovne poruke utjelovljene u predloženim likovima *Šatora* i *Pomirilišta*.⁴ Istoznačne su i duhovne vrijednosti koje u sebi sadrže motivi *Drva života*, *Križa* i *Ptica*. Navedeni likovni raport smješten je u središnjem dijelu tjemena provjesla oblika obrnutog slova T.

¹ Vinski 1982, str. 16 i dalje, T. VII, T. X, sl. 2-4; Cambi 1977, str. 148

² Vinski 1982, str. 17

³ Badurina 1990, s.v. David, str. 196 i dalje, s. v. Abrahamova žrtva, str. 101 i dalje; Hall 1991, s.v. Abraham, s.v. David, str. 52 i dalje; Biblijski leksikon 1988, s. v. Abraham, str. 12, s. v. David, str. 64; Chevalier/Gheerbrant 1983, s. v. Abraham, str. 1

⁴ Šator, Izl 26,1-14; Kovčeg, I Kr 8, 2-9, Pomirilište, Izl 25, 17-22

Šator,⁵ s obilježjima Hrama, na određeni misaoni način predstavlja zemaljsku kopiju nebeskog arhetipa; zapravo je Božje boravište na zemlji i ujedno mjesto njegove zbiljske prisutnosti.⁶ U svojoj biti Hram je slika mikrokozmosa i predstavlja čovjeka, koji je ekvivalent hrama Duha Svetoga. Hram što ga je Salomon načinio Jahvi građevina je kozmičkog simbolizma; točrtno je pravokutne osnove na što ukazuju i njegove dimenzije: bio je dugačak šezdeset lakata, širok dvadeset, a visok dvadeset i pet lakata (1 Kr 6, 2-3). Salomon je načinio i Kovčeg od bagremova drva, dužine dva i po lakta, širok lakat i po i isto toliko visok. Okovao ga je čistim zlatom izvana i iznutra, a oko njega je stavio završni zlatni pojas. Salio je na nj četiri zlatna koluta i prikovao ih za njegove četiri noge; postavio je po dva koluta sa svake strane. Od bagremova drva načinio je i dvije motke, koje je okovao zlatom te ih potom provukao kroz ona dva koluta načinjena sa strana (Izl 25, 10-14). Pomirilište je načinio također od čistog zlata; dugo dva i pol lakta, a široko lakat i po. Skovao je i dva kerubina od zlata, po jedan za svaki kraj Pomirilišta. Kerubini su trebali imati visoko podignuta krila i lica međusobno okrenuta, s pogledom na Pomirilište. Na Kovčeg je stavio Pomirilište, a u Kovčeg položio ploče Svjedočanstva što mu ih je dao Jahve: "Tu ću se ja s tobom sastajati i odozgo ću ti, iznad Pomirilišta – između ona dva kerubina što su na Kovčegu ploče Svjedočanstva – saopćavati sve zapovijedi namijenjene Izraelcima" (Izl 25, 17-22).

Žrtvenik za paljenice načinio je Salomon od bagremova drva, pet lakata dug i pet lakata širok – pravi četverokut, svojstva neba na zemlji – te tri lakta visok. Na njegova četiri ugla načinio je rogove u jednom komadu i tučem ih okovao (Izl 27, 1-3). Filon smatra da je svaki predmet u Hramu bio raspoređen na određeno mjesto i da žrtvenik mirisa simbolizira čin milosti kako bi se uzveličala savršena dobrota Boga na nebu.

U najskrovitijem dijelu Šatora Židovi su čuvali Zavjetni kovčeg. U njemu su bile pohranjene dvije ploče Zakona, Aronov štap i pehar pun mane. Taj sveukupni inventar Kovčega nadnaravna je značenja i u cijelosti predstavlja Božju prisutnost i zaštitu.⁷ Jer ploče Zakona spuštene su s neba, i na njima je sam Jahve urezao u kamenu Božje zapovijedi; one će svojim porukama povesti izabrani narod od Starog zavjeta do Svetog stola euharistijske gozbe. Aronov štap kao drugi Božji dar u Zavjetnom kovčegu, također je određena misaona značenja. Štap⁸ općenito kao i os svijeta doživljajno povezuje središte zemlje sa središtem neba. Osim moći Jahvine da preoblikuje štap u zmiju kako bi potom ponovno postao štap (Izl 7, 8-12), prisutna je i sprega zmije i štapa, koji preko Eskulapa i Higije predočuje psihičke i fizičke tijekove ljudskog života. Tako će drugi Mojsijev štap postati mjedenom zmijom i ujedno prefiguracijom križa otkupljenja.⁹ I štap Aronov iz doma Levijeva, koji je tijekom noći u Šatoru Svjedočanstva propupao, bacio mladicu, procvjetao i dao zreli plod badema (Br 17, 19-26), starozavjetna je prefiguracija Krista u interpretaciji badema, svojstva bitnog koje skriva nebitna ljuska. U tom smislu i Klement Aleksandrijski piše u svojim *Stromatama* kako je često istina pomiješana s filozofskim dogmama skrivena kao badem ljuskom. Na razini mandorle odnos badema spram ljuske jednak je odnosu noumenona spram fenomena. Badem je, dakle, Krist, jer je njegova božanska priroda skrivena ljudskom prirodom ili tijelom Majke Djevice.¹⁰ Prema židovskoj predaji kroz podnožje bademova stabla (*luz*) stiže se u tajanstveni grad Luz, simbol besmrtnosti, u podnožju kojega je i Jakov usnuo san, te ga je nazvao Beth-el ili Kuća Božja.¹¹

Osim ploča Zakona i Aronova štapa u Zavjetnom kovčegu bila je pohranjena i mana. Ona predstavlja hranu providnosti. Njome su se Izraelci u pustinji na neobičan način hranili četrdeset godina (Izl 16). *Man Hou*: što je to? Kao nebesko žito ona može biti i kruh anđela (Ps 78, 24 i dr.). Prema mišljenju rabina ta se čudesna hrana čuva na nebu i pohranjena je za pravednika. Smatraju da će ona ponovno pasti na zemlju kad se pojavi novi

⁵ Chevalier/Gheerbrant 1983, A. Gheerbrant s. v. Šator, str. 675, P. Grison, s. v. Tabernakul, str. 689

⁶ U Starom zavjetu svećenici su običavali ulaziti u prvi šator. U drugi šator ulazio je Veliki svećenik, i to jednom u godini. Na to podsjeća apostol Pavao kada tumači slijed zbivanja u Starom zavjetu. U drugom se šatoru nalazila mana, osušeni i potom ponovo procvjetali Aronov štap, te kadionik žrtvenik, Ambrozije Milanski 1986, str. 172

⁷ Tijekom putovanja kroz pustinju Izraelci se hrane manom, koja je padala tijekom noći. Da bi se putovanje sačuvalo u sjećanju na taj Božji dar, Aron na Mojsijev zahtjev napuni pehar s manom i pohrani u Kovčeg saveza. Mana je čest motiv kršćanske ikonografije i prefiguracija je umnožavanja kruhova i riba kao simbola euharistije. Kovčeg zavjetni s Pomirilištem bio je najprije smješten u najskrovitijem dijelu Šatora, a poslije u istoznačnom prostoru jeruzalemskoga Hrama, u tzv. Svetištu nad svetištima. U kršćanskoj tipologiji Zavjetni kovčeg simbol je Bogorodice, koja je u svome tijelu nosila začetoga Krista, utjelovljenu Riječ. Badurina 1990, B. Fučić, s. v. Kovčeg zavjetni, str. 338

⁸ Chevalier/Gheerbrant 1983, P. Grison, s. v. Štap, str. 683

⁹ Chevalier/Gheerbrant 1983, P. Grison, str. 684/3

¹⁰ Chevalier/Gheerbrant 1983, P. Grison, s. v. Badem, str. 30

¹¹ Benoist 1941. str. 74

Mojsije iz novog Izraela. U tim i takvim navodima kršćanska i židovska teologija prepoznaje prefiguraciju Krista. Filon u njoj vidi Logosa i nebesku hranu duše. Prema Ivanu prava je mana kruh Euharistije (Iv 6, 31-35), kruh Božji, koji silazi s neba i daje život. Tako sv. Augustin kaže da je mana bila samo sjena, a ovaj kruh koji silazi s neba zapravo je prava stvarnost. Taj Kruh je Krist (Iv 6, 49) u Večeri Gospodnjoj (1 Kor 10, 3-16). Stoga se može ustvrditi da je u Kovčegu saveza bio pohranjen novozavjetni navjestitelj vjere života, smrti i uskrsnuća.

Starozavjetne likovne predodžbe aplicirane na vrhovima tjemena provjesla kacige Naron 1 odražavaju upravo misaona svojstva toga mistično-teološkog razdoblja. Naime, predočeni lik *Šatora* jedna je od temeljnih značajki starozavjetne duhovne zbilje. S dosta sigurnosti pretpostavljam da ga interpretira predočeni lik pačetvorine, koja se u nastavku uzdiže i prelazi u stožasto definiran lik s kuglastim ispupčenjem na vrhu. Zanimljivo je uočiti da je površina te pačetvorine likovno osmišljena sustavom rombova, koji asocijativno sugeriraju dodire i razmjene između neba i zemlje, između gornjeg i donjeg svijeta.¹² U njegovu podnožju smješten je mali četverokut kojemu je u podnožju raspoređen po jedan kolut sa svake strane. S dosta sigurnosti pretpostavljam da bitnu nadnaravnu oznaku predočenog lika *Šatora* upotpunjuje upravo taj mali lik četverokuta za koji vjerujem da misaono predstavlja njegov kamen temeljac; svojim nadnaravnim svojstvom on u sebi utjelovljuje i reprezentativno sadrži misaonost kamena svojstva Božjeg prebivališta na zemlji. Od *Beth-el*, Božja kuća, nastao je *Beth lehen*, kuća kruha,¹³ pa je stoga opravdano dovesti u doživljajnu vezu preobrazbu kamena u kruh (Mt 4, 3). Polazeći s tog stajališta, shvatljiv je i Jakovljevi subjektivni odraz mogućnosti da iz Bethela promatra otvorena nebesa (Post 35, 9). Stoga bi taj kamen temeljac identificirao *Šator* – Hram ne samo kao duhovno središte svijeta nego i kao točku u kojoj se spajaju svojstva neba i zemlje. Njegova dva pobočna koluta trebaju u tom smislu uspostaviti ravnotežu tog sjedinjenja i omogućiti učvršćenje začetka ostvarenoga duhovnog razvoja, što odgovara znakovitosti broja dva.¹⁴

Druga likovna predodžba duhovnog obilježja, također smještena u tjemenu drugog provjesla, a pretpostavlja *Pomirilište*, sastavni dio Zavjetnog kovčega. Predočen je oblikom pačetvorine, koji u svojoj nadnaravnoj misaonosti podrazumijeva zlatnu vrpcu, koja je na predočenoj slici likovno osmišljena sustavom poredanih rombova. Ta likovna figuracija izjednačena s onom izvedenom na liku *Šatora* izravno povezuje duhovno svojstvo *Pomirilišta* s nadnaravnom svrsishodnosti *Šatora* – Hrama u poimanju međusobnog duhovnog povezivanja neba i zemlje. Na navedenu zlatnu vrpcu svojstva osnove *Pomirilišta* dograđuje se i nastavlja predodžba dvaju uspravno postavljenih rogova, koji su misaono zamijenili predodžbe dvaju anđela svojstvenih izvornoj koncepciji *Pomirilišta*, jer je njihov međusobni misaoni suodnos podudaran. Naime, *rog*¹⁵ asocijativno sugerira goruću svjetiljku koja podrazumijeva istinsku Božju prisutnost, a svjetiljka,¹⁶ kao slika čovjeka, princip je života, jer je ulje, dok plamenom gori, njegov duh.¹⁷ U Starom zavjetu *svjetlost* je ekvivalent života, spasa i sreće i ima svojstva Božjega dara (Ps 4, 7; 36, 10; 97, 11; Iz 9, 1). Dok je Jahve u Starom zavjetu izravno djelovao preko anđela,¹⁸ u Novom zavjetu Krist ostvaruje svoju djelotvornu nazočnost posredstvom svjetlosti. To je ujedno i razlog što novozavjetna likovna slika *Pomirilišta* u svojoj duhovnoj konstrukciji sadrži robove, svojstva svjetiljki, umjesto anđela. "Osvjetljavanje" u Novom zavjetu znači pretvaranje u svjetlo.

Iz središnjeg dijela osnove *Pomirilišta* na prostoru između rogova izvedeno je vitko stablo kojemu se grane dižu u visoko nebo uspostavljajući na taj način vezu između neba i zemlje. To je stablo svijeta i sinonim je za os svijeta, koja podrazumijeva pripajanje središta svijeta središtu neba. Dvije najniže grane središnjeg stabla dodiruju vrhove rogova oblika kruga, svojstva nepodijeljene cjelokupnosti. Prema starozavjetnoj interpretaciji i novozavjetnom shvaćanju, predočeno stablo emitira izravnog posrednika između Boga i ljudi.

U vrhu tjemena sljedećeg provjesla predočeno je *stablo*, za koje se s dosta sigurnosti može pretpostaviti da je ekvivalent njegovu misaonom značenju *mistično stablo*, shodno osjetilnom prikazu motiva *Pomirilišta*, s jedne strane, i *Šatora* – Hrama, s druge strane, smještenih u tjemenu susjednih provjesala. Zbog svoje mističnosti to je stablo podignuto do razine teologije spasenja. U tom smislu Pseudo-Hrizostom u šestoj

¹² Chevalier/Gheerbrant 1983, P. Grison, s. v. Romb, str. 565

¹³ Chevalier/Gheerbrant 1983, P. Grison, M. Davy i A. Gheerbrant, s. v. Kamen, str. 245

¹⁴ Chevalier/Gheerbrant 1983, M. Mokri, s. v. Dva, str. 137

¹⁵ Chevalier/Gheerbrant 1983, P. Grison i M. Mokri, s. v. Rog, str. 563-565

¹⁶ Chevalier/Gheerbrant 1983, L. roux-Guyonvarc'h, s. v. Svijeća, str. 663

¹⁷ Chevalier/Gheerbrant 1983, P. Prigent i M. Chevalier, s. v. Ulje, str. 727-728

¹⁸ Biblijski leksikon 1988, s. v. Anđeo, str. 22

homiliji za Uskrs kazuje: "...Ovo drvo pripada mome vječnom spasenju. Njime se hranim, njime nasićujem, u njegovu korijenu jačam, pod njegovim se granama pružam, njegovu se duhu prepuštam s nasladom, kao vjetru. U njegovu sam sjenu postavio šator, i u zaklonu od pretjeranih vrućina nalazim tu odmor ispunjen svježinom. Njegovim cvjetovima cvjetam; njegovi mi plodovi pružaju pun užitak, plodovi koje berem pripremaju se za mene od početka svijeta. Svojoj gladi nalazim ovdje ukusnu hranu; svojoj žeđi izvor; svojoj golotinji odjeću, njegovo je lišće duh koji oživljuje. Daleko je od mene sada smokvino lišće! Ako se bojim Boga, ovo je stablo moj zaklon; u mojim me pogibeljima jača; u mojim bitkama ono mi je štit, a mojoj pobjedi trofej. Evo moje uske staze; evo moga tijesnog puta! Evo Jakovljevih ljestava kojima se anđeli penju i silaze, a na vrh kojih stoji Gospodin. Ovo stablo što se proteže jednako daleko koliko i nebo, uspinje se od zemlje do neba. Stoji besmrtna biljka u središtu neba i zemlje: ona je čvrst oslonac svemiru, spoj svih stvari, uporanj čitave nastanjene zemlje, kozmički preplet, sadržavajući u sebi sve šarenilo ljudske prirode. Pričvršćeno nevidljivim čavlima duha da se ne bi kolebalo u svome udešavanju za božansko; dodirujući nebo tjemennom, očvršćujući zemlju nogama, a u međuprostoru obuhvaćajući čitavu atmosferu neizmjerljivim rukama."¹⁹

U tjemenu preostala tri provjesla kacige Naron 1 pojedinačno su ukomponirane tri likovne predodžbe, i to dvije prefigurativne ptice i jedan latinski križ. Iako su zasebno likovno koncipirani, usmjerenost postranih ptica prema središnjem križu upućuje na zaključak da navedeni likovi čine zaokruženu cjelinu mistične reprezentacije. Naime, sedam kapi, vjerojatno Kristove krvi, predodčenih na vertikalni križ, nije samo ključ Evanđelja sv. Ivana nego i cijena njegova otkupljenja; u ovom primjeru vjerujem da kapi označavaju i potpunost vremena koje je prošlo (stvaranje u *Postanku*), a po sv. Augustinu i mjeru vremena povijesti, vremena zemaljskog hodočašća čovjekova.²⁰ Dvije kapi izvedene na poprečnoj gredi križa znakovito upućuju na ostvarenu ravnotežu duha i materije. Zrnjevlje žita koje izlazi iz kljuna ptice, susjednog motiva, simbol su smrti i uskrsnuća. Tako glorificirajući Isusovu smrt, sv. Ivan poslužio se upravo simbolom žitnog zrna: "Isus im reče: Došao je čas kada će se proslaviti Sin Čovječji. Zaista, zaista, kažem vam, ako pšenično zrno ne padne u zemlju i ne umre, ostaje samo. Ako li umre, rodi velik rod. Tko ljubi svoj život, izgubit će ga; a tko mrzi svoj život na ovome svijetu, sačuvat će ga u život vječni." (Iv 12, 23-25). Zato slika ptice s pšeničnim zrnjevljem najbolje označuje nužnost i vrijednost Isusove smrti i uskrsnuća; jer njegova smrt na križu pruža mogućnost da do kraja razvije svoju spasiteljsku snagu, otklanjajući pritom sva ograničenja djelovanja, koja njegovim uskrsnućem dolaze do izražaja. Stoga je smrt, ma koliko bila strašna, sastavni dio njegova proslavljenja i ujedno ispunjenja milosti, kao potpunosti zaštitničkog odnosa što ga je potom Duh Sveti dao Crkvi. Njega, koji posjeduje beskonačnu djelotvornost, možemo prepoznati u kružnom obliku koji je nastavak tijela predodčenih ptica.

Ovakav misaoni pristup ima i dalekosežno značenje u razmatranju sadržaja duhovnih poruka, a koji može osmišljavati na primjer i prutak u ornamentu starohrvatske plastike. Takva tumačenja znakovitosti izravno demonstriraju razmatrani detalji. Naime, središnji lik križa s dvjema postranim golubicama prisutan je ne samo u ikonografiji kacige Naron 1 nego je, štoviše, kao kršćanska duhovna tradicija uobičajen ne zabatima oltarnih pregrada starohrvatskih crkava. S obzirom da motivi kapi krvi na križu kacige identificiraju njegovo duhovno značenje, može se s dosta sigurnosti pretpostaviti da i ukrasni motivi na križu, pa i na ostalom starohrvatskom crkvenom namještaju mogu sadržavati određene duhovne poruke. Taj aplicirani duhovni kontinuitet prati se već od 6. stoljeća i ima istu mističku klasifikaciju i teološku izvjesnost objavljenju Evanđeljem.

U podnožju razmatranih likovnih predodžaba, raspoređenih u tjemenu provjesla, nalaze se po dva roga, jednaka onima postavljenim na Pomirilištu, koji, vjerujem, interpretiraju misaonost novozavjetnog svjetla, pretvarajući predodčene motive u svjetlo.

Unutarnjim i vanjskim rubom teku nizovi trokuta poredanih jedan do drugog, osnovicom oslonjeni na rub. Istostraničnog su i istokračnog oblika, simbolizirajući božansko, odnosno Sveto Trojstvo. Nekoliko puta pojavljuju se i vertikalno postavljeni trokuti, koji se vrhovima dodiruju; tako komponirani simboliziraju božansku prirodu Krista i njegovu ljudsku narav.²¹

Broj točkasto izvedenih crta na predodčenim trokutima i rogovima je 4, 6 i 8, a na nekima 10 i 12. Svi brojevi biblijskog su značenja, a njihova znakovitost u konačnici ne podrazumijeva samo duhovno zbivanje na zemlji nego i odnos neba i zemlje.

¹⁹ Lubac 1941.

²⁰ Chevalier/Gheerbrant 1983, P. Grison i M. M. Davy, s. v. Sedam, str. 585-587

²¹ Chevalier/Gheerbrant 1983, P. Grison i M. M. Davy, s. v. Trokut, str. 715-716; Badurina 1990, M. Grgić, s. v. Trokut, str. 572; Hall 1991, s. v. Trokut, str. 344

Čeona, odnosno završna vrpca rubnog okvira kacige Naron 1 također je likovno osmišljena scenskim zbivanjima iz života nekih starozavjetnih proroka i patrijarha u međusobno povezanim i naizmjenično raspoređenim kružnim i četvrtastim poljima. Više ih je oštećeno i manjkavo, pa nije moguće u kontinuitetu pratiti njihov sadržaj. Uspješno i precizno precrtavanje slika s originala u mjerilu 1 : 1 omogućilo mi je da u predloženoj minijaturnoj scenografiji prepoznam i pratim starozavjetne prizore.²²

Pozivanje Elizeja

U prvom kružno oblikovanom polju predložen je lik Elizeja, koji s upregnutim volom ore njivu. Njemu iza leđa je bijeli izduženi predmet svojstva pričina. Scena očito predločava trenutak kada starozavjetni prorok i čudotvorac Ilija poziva Elizeja, također starozavjetnog proroka, na način da baca na nj svoj bijeli plašt, čime ga investira, uvodi u proročku službu, što Elizej poslušno prihvaća.²³

Saulova smrt

U sljedećem četvrtastom polju predložena je Saulova smrt. Saul (izvorno Šaul, hebr. "koji je molitvama isprošen") bio je prvi izraelski kralj. Ratovao je s Amoničanima, koje je pobijedio, i s Filistejcima, a istrebljivao je Amalečane (1 Sam 9, 2-11.5; 13, 1-24,23; 25, 1-25; 28, 3-25; 31, 1-13; Sam 1 i 2, 4-7). Saul se pojavljuje u prizorima s prorokom Samuelom i kraljem Davidom. Predložena scena predstavlja Saula koji kleči na jednom koljenu. Ranjen i pobijeđen u borbi s Filistejcima, počinja samoubojstvo se bacajući se na mač.²⁴

Jakovljeva borba s anđelom

Treće likovno polje kružna oblika sadrži misaonost Jakovljevih ljestava (Post 28, 10-22). Naime, starozavjetni patrijarh Jakov, podloživši pod glavu kamen, zaspao na putu. Sanja ljestve razvučene od zemlje do neba, anđele koji silaze i uzlaze, te Boga, koji mu obećava blagoslov, savez, posjed, tj. obećanu zemlju i brojno potomstvo. Probudivši se, posvećuje kamen izlivanjem ulja.²⁵ Zbog teofaničnog motiva u ovom je prizoru likovno osmišljena Jakovljeva borba s anđelom. Iza Jakova uočava se kamen.

Luk i strijela

Pretpostavljam da nedovoljno jasan lik u sljedećem četvrtastom polju predstavlja luk i strijelu. U religijskom ezoterizmu luk i strijela očituju samo volju Božju. Stoga taj amblem predstavlja vrhovnu vlast, kojoj se ne može nametnuti drugi zakon.²⁶

*Josip je stablo plodno,
plodno stablo kraj izvora,
grane svoje grana preko zida.
Strijelci njega saletjeli
strijeljali ga, opljačkali.
Ali luk mu čvrst ostaje,
mišice mu ojačale,
rukom Jakog Jakovljeva,*

²² Zahvaljujem Silvani Juragi, prof. lik. odgoja i lik. umjetnosti, koja je preciznim crtežom točno i u potpunosti poštivala likovni sadržaj predložaka u kontekstu izvedenog na kacigama razmatranim u ovom radu.

²³ Badurina 1990, B. Fučić, s. v. Elizej, str. 218-219, s. v. Ilija, str. 259-261

²⁴ Saul, prvi izraelski kralj, pojavljuje se u prizorima iz života proroka Samuela i kralja Davida. Badurina 1990, B. Fučić, s. v. Saul, str. 253

²⁵ Broj prečaka na ljestvama u srednjovjekovnoj ikonografiji varira od sedam do petnaest. One simboliziraju kreposti kojima se stiže u nebo. Te kreposti su vjera, ufanje, ljubav, razboritost, pravednost, jakost, umjerenost. Anđeli koji silaze niz ljestve simboliziraju aktivni život, a oni koji uzlaze kontemplativni život. Kamen je znak Krista kao pomazanika. Badurina 1990, B. Fučić, s. v. Jakovljeve ljestve, str. 292, A. Badurina, s. v. Kreposti i mane, str. 338

²⁶ Poput ljestava, i strijela je simbol razmjena između neba i zemlje. U silaznom pravcu atribut je božanske moći, munja koja kažnjava, svjetlosna zraka ili kiša koja oplođuje. Ljudi koje Bog uporabi za izvršenje njegovih djela nazivali su se u Starom zavjetu *sinovima tobolca*. U uzlaznom pravcu strijela se povezuje sa simbolom okomitosti, koja, prkoseći težini, znakovito ostvaruje oslobođenje od zemaljskih stanja. Chanpeaux/Sterckh 1966, str. 161

imenom Pastira, Stijene Izraela,
Bogom, Ocem tvojim, koji ti pomaže.

(Post 49, 22-25)

Tako Jahve nameće svoj zakon neprijateljima svoga naroda.

David svira u harfu

Likovni sadržaj sljedećeg prepoznatljivog četvrtastog polja jest, kako pretpostavljam, David, koji svira u harfu. David (1 Sam 19, 31; 2 Sam 1, 24; 1 Kr 1, 2. 11) izraelski je kralj, predak Kristov, prorok, junak, svirač, grešnik i pokajnik. Pošto je stupio u službu prvoga izraelskog kralja Saula (Šaula), David glazbom smiruje duševno poremećenog Saula. Na slici se prepoznaje prednja strana harfe i ruka lagano svijena u laktu, koja interpretira svijenu ruku svirača Davida.²⁷

Preskačem dva sljedeća ukrasna polja, koja su oštećena i stoga neprepoznatljiva.

Čista Suzana

Scena kupačice smještena u kružnom polju mogla bi predočavati dva različita ženska lika u ikonografiji proroka Danijela i proroka Davida. Kod proroka Danijela ta bi kupačica predstavljala Čistu Suzanu (Dn 13,1-64), ljepoticu, ženu bogataša Joakima. Dok se kupala u svom vrtu, prikrala su joj se dva starca. Kad ona odbi njihovo napastovanje, zaprijete joj osvetom i optuže je za preljub. Čin preljuba kod Židova kažnjavao se smrću kamenovanjem. Slučaj presuđuje Danijel, koji odvojeno ispituje starce. Budući da im se iskazi nisu podudarali, ti lažni svjedoci osuđeni su na smrt kamenovanjem. Motiv Čiste Suzane javlja se u slikarstvu već u 2. stoljeću na zidovima katakomba. U starokršćanskoj umjetnosti taj se motiv često prikazuje na simboličan način, kao janje između dva vuka. U prvim stoljećima kršćanstva Čista Suzana podrazumijeva spašene duše.²⁸

Drugi mogući sadržaj tog scenskog zbivanja mogao bi se vezati za prizor iz života kralja Davida, prizor Bat-Šebina kupanja. David s krova svoje palače ugleda lijepu Bat-Šebu kako se kupa. Pohotno je poželi. Njezina muža Uriju šalje u bitku, gdje ovaj pogiba, te David uzima Bat-Šebu za ženu.²⁹

Preskačem nekoliko manjkavih slika i zaustavljam se na četvrtastom polju na kojem je prikazano stablo jabuke.

Stablo jabuke

Višeznačne simboličke vrijednosti jabuke vrlo su bliske: *jabuka razdora* što ju je dodijelio Paris, *zlatna jabuka* u vrtu Hesperida kao voće besmrtnosti i *jabuka* koju su zagrizli Adam i Eva. Prema Origenu jabuka označava Božju riječ, njezin okus i miris. U svim navedenim okolnostima predstavlja sredstvo spoznaje. Jednom je ona plod *Stabla života*, a drugi put plod spoznaje dobra i zla. Sjedinjujuća komponenta podrazumijeva besmrtnost ili pak distinkciju koja uzrokuje pad.³⁰

David svladava lava

Na susjednom kružnom polju ponovno se susreće lik kralja Davida. On spada među najučestalije likove u kršćanskoj ikonografiji. Isječak iz dramatične povijesti njegova života je i scena *David svladava lava*. David već kao mlad i hrabar pastir spašava ovce iz ralja divljih zvijeri. Dok čuva stado, ubija medvjede i

²⁷ David se u ikonografiji pojavljuje kao mladić s pračkom, kao starac s harfom, kao prorok sa svitkom. Spada među najučestalije likove u kršćanskoj ikonografiji. Najčešći su sljedeći prizori: David svladava lava, Samuel pomazuje Davida za kralja, David svira harfu, David ubija Golijata. Badurina 1990, B. Fučić, s. v. David, str. 196

²⁸ Danijel je jedan od četiri velika starozavjetna proroka. Napisao je knjigu sa željom da podrži vjeru i nadu Židova u babilonskom sužanjstvu. U ikonografiji Danijel je često prikazan kao mladić s frigijskom kapom na glavi. Njegovi su atributi lavovi i ovan. Iz njegova života važni su sljedeći motivi: Nabukodonosorov san, Tri mladića u užarenoj peći, Oboreno stablo, te mnogi drugi. Badurina 1990, B. Fučić, s. v. Danijel, str. 192-199

²⁹ Badurina 1990, B. Fučić, s. v. David, str. 198

³⁰ Chevalier/Gheerbrant 1983, P. Grison, s. v. Jabuka, str. 211

lavove. Ikonografski motiv Davida koji golim rukama svladava lava, postaje simbol kršćanskoga moralnog nadvladavanja đavolskih napasti i simbol Kristove pobjede nad sotonom. Prefiguracija je Kristova silaska u Limb, to jest, Kristova otkupljenja duša starozavjetnih pravednika.³¹

Mana

Pretpostavljam da sljedeće četvrtasto polje sadrži sedam predodžaba kruha, odnosno *mane*.³² Pashalni blagdan beskvasnih kruhova proteže se na sedam dana (Izl 12, 15, 19) sigurno stoga što se na Izlazak gleda kao na novo stvaranje. Ključ Evanđelja po Ivanu broj je *sedam*: odgovara Duhu Svetom, sedam je tjedana, sedam čuda, sedam Kristovih izreka: *Ja jesam*. Taj broj označava potpunost čovjeka, potpunost razdoblja vremena koje je prošlo i milost koju je Duh Sveti dao Crkvi. Mana kao nebeska hrana može biti žito s neba i kruh anđela (Ps 78, 34 i d.). No, Filon u njoj vidi tip Logosa i nebesku hranu duša. U Evanđelju po Ivanu (6, 31-35) prava je mana kruh Euharistije, kruh Božji, koji se spušta s neba i daje život, to jest *kruh života*.³³

Sinagoga

Pretpostavljam da sljedeće kružno polje, likovno osmišljeno likom koji jaše na magarcu (simbolu otpora i tvrdoglavosti), predstavlja Sinagogu. Ona je slijepa i zavezanih očiju, što se na ovoj minijaturi može i opaziti, naime, pred očima predočenog lika vidljiv je mali bijeli zaklon. Taj lik interpretira Sinagogu; u jednoj ruci drži slomljenu motku sa zastavicom, na kojoj je obično lik škorpiona, a u drugoj dvije starozavjetne ploče Saveza, što je na slici i vidljivo. Može nositi i žrtvenog jarca.³⁴ Pretpostavljam da lik jarca na minijaturi možda interpretira bijela crta, koja se nalazi pred magarcem, koju on dijelom i gazi.

Za cjelovitost navedene duhovne misli navest ću i onu koja se odnosi na kanaanski grozd. Naime, na putovanju kroz pustinju, približivši se obećanoj zemlji Kanaanu (Palestini), Mojsije šalje uhode, koji kao znak bogatstva i plodnosti kanaanske zemlje donose golemi grozd obješen na motku. Od dvaju nosača kanaanskog grozda, prednji nosač, kojemu grozd visi iza leđa, ne vidi grozd i stoga ne pozna njegovu misaonost: simbol je Sinagoge ili židovskog naroda, koji nije vidio, odnosno prepoznao Krista. Drugi nosač u grozdu pred sobom prepoznaje Crkvu pokrštenih pogana, koji su prihvatili istinu Isusa Krista. Kanaanski grozd je i prefiguracija Krista na križu, njegovih patnji, njegove prolivene krvi, dosljedno, i njegove krvi pod prilikom vina u Euharistiji.³⁵

Abrahamova žrtva

Iza nejasne figuracije četvrtastog polja u sljedećem kružnom polju prepoznajem *Abrahamovu žrtvu*.³⁶ Biblijski patrijarh Abraham došao je po Božjoj volji iz Mezopotamije u zemlju Kanaan početkom drugoga tisućljeća prije Krista. Po običaju starih naroda Bog je od njega zatražio da žrtvuje svojega jedinog sina Izaka (Post 22, 1-19). Iako bolna srca, spreman je udovoljiti Božjoj želji. Abraham simbolizira čovjeka kojega je Bog obdario sposobnošću da obrani svoj zalog vjere. Zato je on prije svega čovjek vjere. U trenutku kada je trebao dokazati svoju odanost Bogu i ubiti svojega sina, anđeo zadržava njegovu ruku s nožem podignutu na udarac. Sveti Pavao iskazao je svu snagu te vjere: *contra spem in spem credidit*. U tom likovnom polju predočena je uspravna figura Abrahama. U desnoj, podignutoj, ruci drži nož, a u lijevoj, spuštenuj, ruci drži ovna ili janje. Njemu je sučeljen sjedeći djevičanski ženski akt; vjerujem da inkorporira čistoću njegove vjere, jer u duši djevice Bog postaje plodan.

³¹ Badurina 1990, B. Fučić, s. v. David svladava lava, str. 196

³² Badurina 1990, M. Grgić, s. v. Kruh, str. 367

³³ Chevalier/Gheerbrant 1983, P. Prigent, s. v. Mana, str. 385

³⁴ Badurina 1990, B. Fučić, s. v. Živi križ, str. 594

³⁵ Badurina 1990, B. Fučić, s. v. Kanaanski grozd, str. 317-318

³⁶ Abrahamova žrtva zauzima iznimno važno mjesto u kršćanskoj ikonografiji zbog višestrukih tipoloških veza i simboličkih značenja. Ona je prefiguracija Kristove žrtve na križu i dosljedno tome prefiguracija Euharistije. Badurina 1990, B. Fučić, s. v. Abrahamova žrtva, str. 101

Prepelica

Pretpostavljam da je u sljedećem četverokutnom polju prikazan raskriljeni lik prepelice (Izl 16, 13).³⁷ Ona uz manu predstavlja svojevrsnu čudotvornu hranu Židovima u pustinji i nadnaravna je značenja.

Vjerujem da je u sljedećem kružnom polju prikazan lik *škorpiona*, jedan od simbola zla.³⁸ Bodlja na repu je otrovna i zadaje veliku bol onome koga ubode. Škorpion se često spominje u Bibliji. Zbog njegova neočekivanog i izdajničkog uboda postao je simbol Jude Iskariotskoga. U takvu svojstvu pojavljuje se i na zastavama i štitovima vojnika koji sudjeluju u razapinjanju Krista. Lik škorpiona vjerojatno je izveden i na zastavici koju nosi lik jahača interpretirajući sinagogu.

Danijel u lavljoj jami

Posljednje u nizu likovnih minijatura je polje četvrtasta oblika. I pored relativno jasnih obrisa slike, scensko je zbivanje ipak donekle zagonetno. No prema uobičajenoj starozavjetnoj ikonografiji, sadržaj slike pripisujemo detalju iz života proroka Danijela (Dn 6, 17-19; 14, 1-42). Naime, priča se vezuje za Babilonce, koji, ozlojeđeni borbom protiv njihovih idola, bacaju Danijela u jamu na šest dana, među sedam izgladnjelih lavova. Na otvor jame stave kameni poklopac i zapečate ga kraljevskim pečatom. U isto vrijeme u Judeji anđeo zgrabi za kosu starca Habakuka, "maloga proroka", koji je upravo zgotovio lonac kaše za svoje žeteoce, i odnese ga iz Judeje u Babilon nad lavlju jamu. Prema legendi Habakuk je kroz zapečaćeni poklopac uspio jelo spustiti u jamu do Danijela. Potom je anđeo Habakuka vratio u Judeju.³⁹ Kada je sedmog dana kralj ugledao Danijela živog i zdravog, dade njegove klevetnike baciti u jamu lavovima. Na tom posljednjem likovno prepoznatljivom polju može se uočiti lik pognuta starca, vjerojatno Habakuka, nad središnjim otvorom lavlje jame. S druge strane jame vidi se ruka savijena u laktu. Vjerujem da je to *manus Domini*, kao ideogram i ekvivalent nevidljivog Boga i njegove svemoći.

Zbir predočenih starozavjetnih događanja odrazio se i u ovom posljednjem scenskom zbivanju. Središnjeg su značenja simboli, ali i prefiguracija zapečaćenog kamena, koji se odnosi na Bogorodičino djevičansko materinstvo. Usporedo s tom novozavjetnom okolnosti slijedi i asocijacija ideje o Kristu, koji je izašao iz zapečaćenog groba.⁴⁰

U kontekstu razmatranja likovnog sadržaja kacige Naron 1 neizostavna je i kružna pločica na vrhu, koja konstruktivno objedinjuje ne samo provjesla nego i misaonost likovnog programa predočenog na njima. Stoga je shvatljivo što je njezina površina raspoređena u šest istokračnih trokuta, koji se svojim vrhovima trebaju sastati u središtu kruga, koji je prije svega *počelo*, apsolutna zbilja, a njegovo središte može biti samo Bog.⁴¹ Taj krug svojstva kotača sa šest zraka evocira *krizmon*,⁴² važan simbol rane Crkve.

Kaciga Naron 2 tipa *Baldenheim*

Kaciga Naron 2, kao i prethodna, potječe iz 6. stoljeća, ali je njezin likovni sadržaj daleko skromniji od onoga na kacigi Naron 1. Konstruiraju je četiri provjesla oblika obrnutog slova T sa središnjim hrptom (sl. 2). Na svakom provjeslu raspoređeno je mnoštvo kuglica, koje su velikim dijelom otpale. Na osnovi preostalih kuglica može se ustvrditi da su bile raspoređene sustavom niza trokuta po njihovu unutrašnjem i vanjskom rubu. *Kuglica* kao temeljni ukrasni element ove kacige nije nasumce izabrana. Pretpostavljam da kuglice predočavaju i misaono interpretiraju zrnca *bisera*,⁴³ svojstvo kojih izravno upućuje na njihovu duhovnu ulogu svjetlosti. Origen na primjer identificira Krista s biserom.⁴⁴ Evanđelist Matej uspoređuje ga s blagom u polju (Mt 13,44), odnosno sa zemaljskim izgledom kraljevstva nebeskoga, za čiji je osnutak i rast neophodna suradnja

³⁷ Badurina 1990, B. Fučić, s. v. Prepelice u pustinji, str. 482

³⁸ Badurina 1990, M. Grgić, s. v. Škorpion, str. 559

³⁹ Badurina 1990, B. Fučić, s. v. Habakuk, str. 248, s. v. Danijel u lavljoj jami, str. 194

⁴⁰ Zbir teoloških zaključivanja starozavjetnih proroštava i usporedbi odrazio se u ikonografiji. Tu su najvažniji simboli i prefiguracije djevičanskog materinstva postali sljedeći motivi: Gorući grm, Aronov štap, Gedenovo runo, Zatvorena vrata, Zapečaćeni kamen i dr. Badurina 1990, B. Fučić, s. v. Djevičansko materinstvo, str. 206-207

⁴¹ Champeaux/Sterckh 1966, str. 23

⁴² Chevalier/Gheerbrant 198, P. Grison, s. v. Krizmon, str. 308

⁴³ Chevalier/Gheerbrant 1983, M. Mokri i A. Gheerbrant, s. v. Biser, str. 47-49

⁴⁴ Chevalier/Gheerbrant 1983, str. 48

čovjeka s Bogom. Stoga konačni uspjeh zahtijeva Božji i ljudski udio (Mt 13, 45). Cjelovitost duhovne poruke koju emitiraju kuglice bisera izravno korespondira s misaonosti trokuta koji one oblikuju.

Ukrasna vrpca koja likovno osmišljava čeonu obruč kacige Naron 2 obrubljena je s unutarnje strane nizom kuglica, odnosno bisera. Ti nanizani biseri u nadnaravnom smislu nesumnjivo predstavljaju lanac svjetova koji povezuje i prožima zajednički Sveopći duh, svojstva svjetlosti. Ta konstatacija zapravo je uvod u misaonost likovnog sadržaja čeonu vrpce koja je dijelom oštećena i manjkava. Likovno je podijeljena u četiri jednoobrazna segmenta, sadržavajući isti motiv: vitice vinove loze, njezine grozdove, listove te lik ptice.

Loza je općenito jedan od Kristovih simbola.⁴⁵ U takvom se, češće reduciranom obliku javlja od starokršćanskog vremena i jedna je od najvažnijih biblijskih smislenih slika. Svojom duhovnom misaonosti uspostavlja blisku suradnju između Boga i čovjeka, odnosno njegova naroda. Stoga je najčešće nadnaravna cjelina vinograda Božje zaštićeno mjesto; u njemu su njegova djeca, odnosno loze koje napreduju, jer ih Bog vinogradar brižljivo štiti, s velikom ljubavi i strpljenjem; tako će njegovim nastojanjem niknuti klica sveopćeg spasenja. U tekstovima evanđelja loza je simbol kraljevstva nebeskog, a njezin plod, vino, krv je euharistije Novoga zavjeta. U tom smislu komentira i Rupčić: "Isus je s učenicima pravi trs s mladicama, nasuprot Izraelu koji je također u Starom zavjetu nazvan lozom, ali nikad nije donio ploda, koji je Bog od njega očekivao (usp. Jer. 2, 21; Mt 12, 23). Bog je sad posadio novi trs. On je pravi jer svojim plodovima ostvaruje Božji plan i kruni njegov posao. Kako god jedan te isti životni sok teče trsom i mladicama, tako jednako isti Božji život struji Kristom i kršćanima."⁴⁶ I sv. Kliment Aleksandrijski piše da je "Isus pravi trs". Kada kažem loza, mislim alegorijski na Gospodina od kojega moramo jesti ploda, posredstvom uzgajanja što je trud razuma. (Stromate 1)

Sok što teče u lozi, svjetlo je Duha Svetoga, kog u likovnom programu Naron 2 interpretira golubica, koja ujedno upućuje i na njegovu djelotvornu prevlast iskazujući sudioništvo u božanskoj prirodi. Zato je i loza biljni izraz besmrtnosti.⁴⁷

Misaonost kacige Naron 2 nazočuje Krista, njegovu slavu i zalog života. U tom značenju sadržajno određuju misao njezina četiri provjesla, koja prefiguriraju križ.

Kaciga iz Salone tipa Baldenheim

Ova kaciga posljednja je u okviru razmatranja kaciga tipa Baldenheim na kojima se predočeni likovni program razmatrao u kontekstu duhovnih poruka vezanih za načela kršćanske izvjesnosti. I kacigu iz Salone, koja također pripada 6. stoljeću, obilježavaju četiri provjesla oblika okrenutog slova T (sl. 3). U njihovim vrhovima smješten je likovni sadržaj kao ekvivalent glavnog i temeljnog nositelja duhovne misaonosti, a sačinjavaju ga motivi ptica i riba. Vertikalni središnjeg dijela provjesla ukrašava niz poredanih kuglica kao i pobočne strane vrhova tjemena, ali neodređenog rasporeda, emitirajući sjaj svjetla Novog zavjeta; mnoge od njih su otpale. Unutarnji rub provjesla likovno osmišljavaju nizovi cik-cak linija u točkastoj izvedbi, koji se u konačnoj slici doimaju kao niz poredanih trokuta.

Osobitost sadržaja smještenog u tjemenu provjesla na kacigi iz Salone osmišljavaju likovi ptica i riba. Predočenom ikonografijom ptice odaju raznolikost vrsta, no zajednička odlika međusobno ih povezuje; naime, umjesto perjem prekrivene su ljuskama. G. Champeaux i S. Sterckh takvu osobitost ptica smatraju nadnaravnim svojstvom, koje asocijativno sugerira granicu zemlje, dodir s nebom, pa čak i samo nebo.⁴⁸ Ptice svojstveno pripadaju elementu zraka, koji podrazumijeva duhovni prostor između neba i zemlje, i kao kozmički dah koji se poistovjećuje s Riječi, koja je i sama dah na razini suptilnog bitka.⁴⁹ U tom smislu znakovita je i njihova izvedba, koja težište lika ptica postavlja na prednji dio tijela, koji je općenito duhovnog svojstva, za razliku od stražnjega, profanog dijela tijela.

U likovnoj kompoziciji motiva u tjemenu provjesla zastupljene su i po dvije sučeljene ptice iznad nešto niže postavljene ribe. Riba je simbol elementa vode. Nasuprot predočavanju samo prednjeg dijela tijela ptica,

⁴⁵ Badurina 1990, s. v. Vino, Vinova loza, str. 585; Chevalier/Gheerbrant 1983, P. Grison, s. v. Vino, str. 746; Biblijski leksikon 1988, s. v. Vino, str. 331; Hall 1991, s. v. Vino i kruh, str. 358

⁴⁶ Rupčić 1967, komentar Ivan 15 1, 5

⁴⁷ Chevalier/Gheerbrant 1983, A. Gherrbrant, s. v. Loza, str. 360

⁴⁸ Champeaux/Sterckh 1966, str. 153

⁴⁹ Chevalier/Gheerbrant 1983, P. Grison, s. v. Zrak, str. 808

sv. Martin upozorava na nedjeljivost glave od tijela ribe. Riba je apsolutno kristološki simbol, ali posjeduje i drukčije značenje; budući da je hrana i da ju je jeo i uskrsnuli Krist (Lk 24, 42), ona postaje simbol euharistijskog jela i često stoji pokraj kruha. S obzirom da živi u vodi, ona je i aluzija na krštenje. Kršćanina, rođenog iz vode krštenja, moguće je prisposobiti maloj ribi, slici samoga Krista (Tertulian, *Rasprave o krštenju* 1).⁵⁰

Sjedinjena misaonost sadržana u predočenim likovima ptica i riba izravno upućuje na duhovnu poruku koja podrazumijeva ne samo jedinstvo riječi i tijela Kristova nego i prepoznavanje njegove ljudske i božanske naravi.

U jednom tjemenu provjesla ukrasnu kompoziciju čine lik ptice i oko ribe, osjetilnog prikaza središta. Na temelju već razmatranih ekvivalentnih vrijednosti njihova značenja može se s dosta sigurnosti pretpostaviti da sadrže misaono značenje Riječi i Boga, a podudarnost njihovih duhovnih vrednota rezultira sintagmom da je Riječ Bog Krist kojega kuglice – biseri – obasjavaju svjetlom Novog zavjeta.

Zaključak

Razmatrane kacige 6. stoljeća iz Narone i Salone tipološki pripadaju istoj Baldenheim skupini. Bogatstvo primijenjenih ukrasnih motiva upućuje na snažan kršćanski poriv, jer je cjelokupni aplicirani likovni sadržaj u simboličkoj interpretaciji kršćanske izvjesnosti. Misaone aplikacije na kacigi Narona 1 pretežno su starozavjetnog duhovnog značenja, dok je na kacigi Narona 2 i onoj iz Salone prisutno novozavjetno ozračje.

Na kacigi Narona 1 motivi Šatora i Pomirilišta, svojstva starozavjetnih sakralnih interpreta, misaono uključuju i nadnaravnost mističnog Stabla podignutog na razinu teologije spasenja, te Križa, svojstva stabla života, koji oživotvoruje novozavjetnu duhovnu sveobuhvatnost. Krist je prisutan i u svjetlosti koju emitiraju rogovi, te u znima žita u kljunu ptice, koji na svojstven način glorificiraju njegovu smrt i uskrsnuće. On će u svojstvu zaštitničkog odnosa poslati Duha Svetoga, kojega će proslijediti Crkvi.

Minijaturne slike na čeonj vrpici kacige Narona 1 starozavjetnog su obilježja i predočavaju detalje iz života Davida i Elizeja, Jakova i Abrahama, te druge značajne pojedinosti.

Kaciga Narona 2 i ona iz Salone novozavjetnog su duhovnog ozračja. Ukrasni motivi loze i trsa na kacigi Narona 2 prefiguracija su Krista; plod, vino, krv je euharistije. Motivi ptica i riba apliciranih na kacigi iz Salone sintagma su Riječi, odnosno Krista koji je Bog.

U svemu razmatranom ogleda se Origenova percepcija “kacige koja odražava bljesak nade u spas”.

POPIS LITERATURE

Ambrozije Milanski 1986

Ambrozije Milanski, *Otajstva i tajne* (prijevod M. Mandac), Makarska 1986.

Badurina 1990

A. Badurina, *Leksikon*, Zagreb 1990.

Benoist 1941

L. Benoist, *L'art du monde*, Paris 1941.

Biblijski leksikon 1988

Biblijski leksikon, Zagreb 1988.

Cambi 1977

N. Cambi, *Urbanistička topografija i kulturni profil grada*, u: Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka, Metković 1977, 127-153

Champeaux/Sterckh 1966

G. de Champeaux/S. Sterckh, *Introduction au monde des Symboles*, Paris 1966.

Chevalier/Gheerbrant 1983

J. Chevalier/A. Gheerbrant, *Rječnik simbola*, Zagreb 1983.

Hall 1991

J. Hall, *Rječnik tema i simbola umjetnosti*, Zagreb 1991.

Lubac 1941

H. de Lubac, *Catholicizme – Les aspects sociaux du dogme*, Paris 1941.

Rupčić 1967

Lj. Rupčić, *Novi zavjet*, Sarajevo 1967.

Vinski 1982

Z. Vinski, *Šljem epohe seobe naroda nađen u Sinju*, *Starohrvatska prosvjeta*, s. III, 12, Split 1982, 7-34

Summary

SYMBOLIC OF DECORATIVE APPLICATIONS ON NARONA/BALDENHEIM TYPE HELMETS OF NARONA AND SALONA

Key words: helmet, Old Testament, New Testament, contemplativeness, spirituality.

The paper deals with three helmets of the Narona/Baldenheim type, two of which are found in Narona and one in Salona. Helmets from the ancient Narona were found in the early 20th century in the present-day village of Vid, near Metković, under the local cemetery church. One of them has 4 ribs, the other one 6, with a ridge in the middle, shaped like a letter T turned upside down. The surface segments between the ribs are made of iron and, similar to other Beldenheim type helmets, covered with thin copper or silver sheets. On top of the helmet calotte there is a circlet. On the 6-rib helmet it protrudes. All parts of the helmets are mutually connected with markedly protruding round rivets.

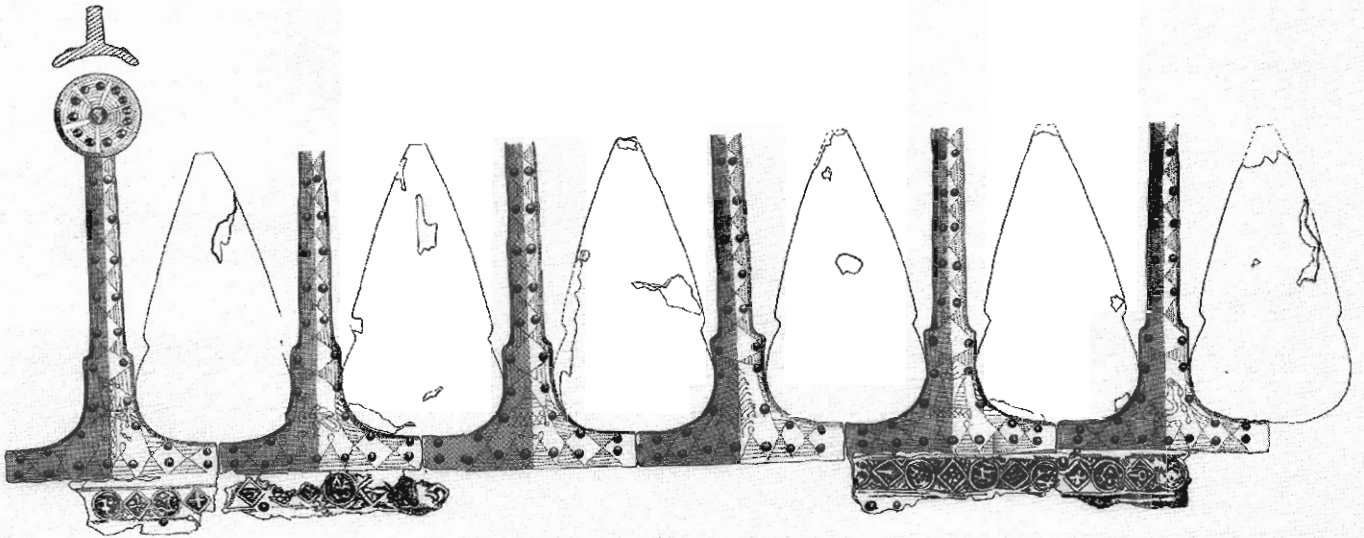
In the literature there are many texts on these helmets, however not on the contemplativeness of the applications that decorate their surfaces. It may be proposed with great certainty that complexity of contents of the decorative motifs directly relates to the Old-Testament and New-Testament mystic comprehension of supernatural phenomena.

On the Narona 1 helmet (T. 1), the motifs of the Tent and the Atonement Cover, qualities of the Old-Testament sacral interpreters, also include, in a contemplative way, supernatural qualities of the mystic Tree, raised to the level of the salvation theology, and of the Cross, quality of the tree of life, realising the New-Testament spiritual universality. Christ is also present in the light radiating from antlers, as well as in grains in the birds' bills, glorifying in a particular way his death and resurrection. He will establish the Holly Spirit, as a protective relation, to give it to the Church. The miniature images at the frontal band of the Narona 1 helmet are of the Old-Testament spirit, depicting details from the lives of the prophets David and Eliseus, the patriarchs Jacob and Abraham, and other details of importance.

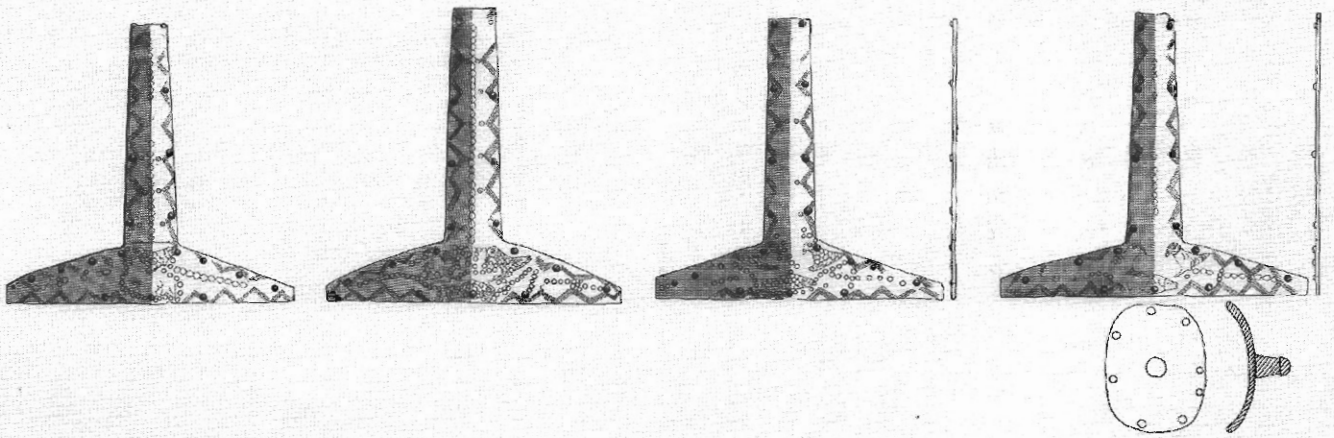
The Narona 2 and Salona helmets are of the New-Testament spiritual atmosphere. The decorative motifs of vine and vine-stock at the Narona 2 helmet (T. 2) make re-figuration of Christ; wine makes the eucharistic blood. The fish and bird motifs applied to the Salona helmet (T. 3) make syntagm of the Word, that is, Christ who is the Lord.

All that is discussed above reflects the Origen's perception of the "helmet reflecting the flash of the hope of salvation".

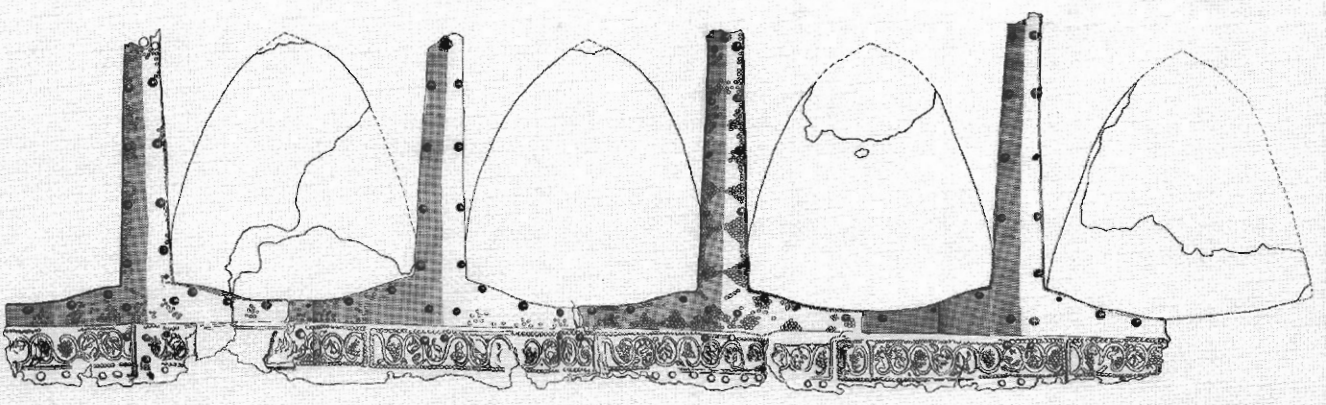
Translated by: D. Kečkemet

sl. 1. Kaciga Narona 1 (crtež: S. Juraga)

sl. 2. Kaciga iz Salone (crtež: S. Juraga)

sl. 3. Kaciga Narona 2 (crtež: S. Juraga)